[7] Acordul fr. *maille*, monedă de o jumătate de dinar Tornez, cu port. *mealha*, monedă de aramă de aceiaşi valoare, arată un fapt posterior, probabil o încercare de unificare a ei pe piaţa monetară dominată de „Lombardi" cari vor fi dus în acele părţi *medaglia* lor de o jumătate de dinar.

franc. **ruse** „şiretenie < **rûsa** (althochdeutsch) germ. „Reuse" (Kluge, *Etym.*, s. *Wb. Reuse).*

Acest termen din viaţa pescărească poate explică mai bine decât bazele propuse până acum (v. *REW recusare*, 7164 *refusare)* desvoltarea semantică printr'o lărgire de sens de la particular la general, de la întrebuinţarea figurată de „Reuse", „măestrie", mijloc de atras şi prins peştele, la acela de „mijloc ingenios", „cursă", pentru a surprinde sau a face să cadă în ea o persoană. Posibilitatea întrebuinţării figurate e cuprinsă şi se simte în pasagiul: pisces aliqua *arte* sive retibus sive hamo seu neste quod vulgariter *riusam* vocant capi possint (Mon. Germ. hist. Diplom. II, 555. 10; a. 994, Francfurt pe Main), cum arată în chip evident paralelismul cu „arte", „a retibus", „hamo", „neste".

G. D. Serra.

VII.

parhă, parhal.

La etimologia dată de dl. V. Bogrea în DR. I. 338 aş adăogà că *parach* e întrebuinţat şi în graiul Evreilor germani cu înţelesul de „parvenit", adecă „om ridicat de jos şi dorind să ascundă originea sa". În limba polonă cuvântul e împrumutat din cea ebree: *pârach* „a îmbobocì, a înflorì" (Günther, *Die deutsche Gaunerspr.*, p. 20.

Leo Spitzer.

VIII.

asturcan.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Înseamnă, la Şincai şi Gane, „o speţă de cai", având variantele: *astrucan* şi *asturcon* (v. Dicţionarul Academiei *s. v.*).

Originea cuvântului e foarte transparentă: e vorba de calul de *Asturia* (provincie nordică a Spaniei, vestită prin rasa de cai viguroşi ce creşte), *asturco dextrarius* (ab Astur, pro gente: quia apud illam gentem huiuscemodi equi abundant), *asturco*, 'equus

BDD-A14654 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:43

ambulator' (Du Cange, *s. v.*), despre care v. Plinius, *Naturalis Historia*, VIII, 166: „In eadem Hispania Gallaica gens est et Asturica. Equini generis his sunt, quos celdones [s. thieldones; cf. J. Brüch, *Sech, Zelten, Mantel*, în „Zeitschr. f. rom. Philologie", XLI, p. 15 sq.] vocamus, minore forma appellatos *asturcones*, — un pendant al cunoscutului fr. *autour*, „o speţă de şoim", prov. *austor*, sp. *azor* (acesta e numele de câne *Azor*, „Şoimu", de la noi), ml. *austorius*, *asturgius*, *asturco*, *asturcus*, etc. (cf. Littré, *s. v.*).

belengher.

E numele dâmbovicean al *cos'reiului, bălurului, Sorghum halpense*, Sorgho d' Alep, Herbe-de-Guinée, Mohrenhirse (cf. *Panicum crus galli, iarbă-bărboasă* s. *ghimpoasă, mohor, mohor-gros*): Panţu, *ad l. c.*

Poate, totuşi, identic cu ţig. *pelengero* 'Erdapfel' (din *pelo* 'Hode', după Miklosich, *Mundarten u. Wanderungen d. Zigeuner*, în „Memoriile Acad. din Viena", XXX, pp. 450, 455). Legătura cu ung. *pelengér*, din care rom.-dial. *(ş)pelingher(iu)*, „potence" (v. Lex. Bud.), pare exclusă.

Ca o confirmare a etimologiei ţigăneşti, putem însă citá — şi cazul e din cele mai interesante! — pasagiul: „ţangăr, mangăr [= *mang r* „ban"?], na *cartof*, tu aftò [= τὸ αὐτὸ mai curând decât καθαυτό!] *belengher* buf!" din recitativul copilăresc analizat aici (I, 282), a cărui origine ţigănească este, astfel, dovedită.

bertelie.

Lex. Bud. îl consemnează (p. 53), cu sensul de 'limbus fasciae braccalis, der Hosenbandelsaum'.

Dicţ. Acad. îl reduce la *betelie*, „ourlet (à la ceinture d'un vêtement, repli, poignet, col, liséré, lisière, ceinture", de la *bete, bată*: „derivat din *bată* printr'un sufix neclar".

Cuvântul pare identic cu it. *bertelle*, „due strisce per lo più di passamano per tener sui calzoni; cigne, stracche" (Rigutini-Fanfanni-Tommaseo), deci cu fr. *bretelle*, courroie pour porter un fardeau, un fusil; tissu de fil, de soie, etc., pour

BDD-A14654 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:43

soutenir le pantalon", pe care Schuchardt (Ztschr. f. rom. Philologie, XXV, 347) îl derivă din v-germ. *brittil*, „Zügel", — spre deosebire de *bretelle*, „filet pour prendre les chiens de mer", recte: „chien de mer" însuşi, care ar însemnà originar: „Bretonin" (cf. gasc. *breto*).

bobletic.

'Om prostit' (Şezătoarea, II, 2), 'om moale, prostit, plictisit, trudit' *(ibid.*, V, 38), 'prostănac, care n'are nici un Dumnezeu' (Pamfile, *Crăciunul*, 238), 'fără vlagă, molâu' *(ibid.*, p. 2), 'moale, molatec, greoiu, neputincios' (cf. Dicţ. Acad., s. v. *bobleţ).*

Balbaticus din *balbus* (Cihac, I, 26), **băbuletic* (Pascu, în „Revue de dialectologie romane", II, 78), *gogleză* (Scriban, în „Arhiva" din Iaşi) merg unul mai rău decât altul.

După noi, *bobletic* se explică simplu ca o alterare populară — de felul unui *pedepsie* = epilepsie sau *dropică* = hidropizie — din neologismul *apoplectic* = gr. ἀπόπληκτος, ἀπολῃκτικός, „qui laborat apoplexia, percussus, attonitus, insanus, amens, vesanus, stupidus, stolidus" (Stephanus), din acelaşi radical cu *plicticos* (ngr. πληκτικός).

Sensul e, în adevăr, acela de „om în stare de prostraţie, din cauza oboselii excesive, sau din altă cauză organică" (deci având un substrat patologic); iar, cât pentru partea formală, metamorfoza poate fi justificată, — dacă mai are nevoie, — punct cu punct: ἀποπλήττω pro ἀποπλήκτω există şi în greceşte (cf. it. *apoplettico*); — apocopa lui *a-* şi prefacerea lui *-p-* în *-b-* ne întîmpină în atâtea cazuri: rom.-dial. *potică* (cf. şi fr. *boutique*, sp. *bodega)* faţă cu gr.-lat. *apotheca*, „Apotheke", rom. *bobotează* = **păbotează* (din *apă-botează)*, rom.-dial. *Bobreajăn* = Preobrajenie (Codin, *O seamă de cuvinte*, p. 10), *bechet* = pichet (cf. Anuarul de Geografie, II, p. 111), — acesta şi ca n. topic, geografic, asemenea cu *Bodron* = *podron, podrum,* „beciu, pivniţă", din sârb. *podrum*, idem = gr. ὑπόδρομος (cf. Şăineanu, *Infl. or.*, I, p. LXXXIV).

P. S. — În legătură cu gr. ἀρτεμιδόβλητος, σεληνόβλητος, „zănatic" *(dianaticus)*, „lunatec" (la Păcală, *Monogr. com. Răşinari*, 140: *leonatic*, „spulberat, exaltat), credem nimerit să amintim versurile din Psalt. lui Dosofteiu (Ps. 120):

BDD-A14654 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:43

„Nice luna te-a păli-te
Noaptea cu lucori herbinte".

cardarmà.

În balada „Vişina" din colecţia Păsculescu (p. 208), „unzarul" (hânsarul) care „aruncă" 'n „cocioară" pe pârcălab, spune către însoţitorii săi:

— Ridicaţi voi moţurile
Şi bateţi cu biciurile.
Bateţi cu ăle de cureà,
Să curgă părul cu pielea,
Să mă uit pe *cordarmale*,
Să văd din obezi ieşind vâlvare.

E sârb *kaldrma*, „Heerstrasse, Pflaster" = turc. *kaldyrym*, „pavé, chaussée", rom. *caldarâm* (cf. Şăineanu, *Infl. or.*, II[1], 81); cf. şi n. topic *Kaldrma* (byz. καλὸς δρόμος), între Niş şi băile de la Banja, de asemenea „ein türkischer Reitsteg, d. h. Pflaster" (Jireček, *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel*, p. 20, n. 20): de drumul spre Stambul e vorba acolo.

Explicaţia ca 'roată de car şi de căruţă', dată de autorul colecţiei după înţeles — sau, mai bine, după neînţeles —, are aceiaşi valoare, ca atâtea altele: *dangalale*, „decoruri, zorzoane: Dangalale pe supt poale [= *foale:* e vorba de un cal!" (Păsculescu, p. 334), e, în realitate, *dangale* (amplificat supt influenţa ritmului şi a analogiei cu *albalale*), din *dangă* = alb. *dange*, „Bauch, Wanst", *dangal*, „Dickwanst", sl. *danka*, „Mästdarm" (G. Meyer), sau turc. *damga*, *damka*, „semnul fierului la vite, înfierarea" (Şăineanu, *o. c.*, p. 154). — O modificare pricinuită de ritm e, foarte probabil, şi acel *gurmirile* din versul: „Arară Joile toate văile, Vinerile — *gurmirile*" (Păsculescu, p. 32), de fapt: *grumurile*, pl. din *grum*, „movilă, deal"; iar *haramn*, „codru nestrăbătut care-ţi inspiră groază" (*ibid.* p. 345), e: *harman* = *h'orman*, „pădure". — *Salamangea* = *şamalagea*, „alagea de Şam" (p. 375; cf. Dacoromania, I, 289), are un prototip şi mai asemănător în s.-cr. *šalamadža*, „Damast" (Filipović, p. 471).

chii.

'Măciucă' (în Glosariul ms. al lui lord. Golescu; după extrasele d-lui Kirileanu).

E rus. *kij*, „Stock", din care şi: *achiu* (v. Dicţ. Ac.).

BDD-A14654 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:43

chimă.

„Iei, da ce răcoare-i aici, *chima* răului pe malul părăului, îmi vine să nu mai ies afară!“

Citând acest loc din „Harap-Alb“ al lui Creangă, d. Philippide scrie *(Principii de istoria limbii*, I, 138): „Este vorba de fundul unei fântâni. Aceste vorbe sânt izolate: *cìma* nici nu se mai aude altfel decât în raportul de mai sus. *cìma* este = κῦμα, răului = râului, adecă 'valul râului pe malul părăului', te răcoreşti în fundul fântânii ca atunci când ai sta pe malul unui pârâu şi ar aburî vântul despre valuri, *răului* pentru *râului* a căpătat această formă din cauza ritmului, pentru a se potrivi cu *părăului*“.

Mai întâiu observăm că expresia din Creangă (semnalată şi la Zanne, *Prov. Românilor*, VI, 511) se întâmpină în Glosarjul ms. al lui Golescu (f. 52), supt forma de înjurătură trivială: „o, f...-i *chima!*“ şi cu explicaţia: „se zice la lucruri de mirare“ (ca atare ar puteà fi privit, cred, şi obscurul *chinea*, „cu sens de exclamare: *chinea* bată-l mamă-sa!“ din Păsculescu, p. 330).

Apoi, vocabulariul românesc cunoaşte un *chimă*, „germe; Keim; colţ, fât, progenitură“ (= ngr. κύημα, idem), pe care Lex. Bud. îl confundă cu *chimă*, „mention“ = germ. *Kinn*), — şi înţelesul de „germenul, odrasla răului = Dracul“ (cf. şi *Sfântâniţă*, „Dracul din fântână“) s'ar potrivi foarte bine.

Adăugăm că *Chimiţă*, numele dracului, nu e un deminutiv din *chima*, ci — după cum se ştie — numele unui personagiu bucureştean vestit prin »drăciile« sale.

ciuvaniu.

„O *alfă* (dărab de lemn de trupină scobită [= albie!]), în care se frământă pâne“ (Liuba-Iana, *Maidan*, p. 99, unde, din greşală de tipar, e scris: *ciuvanin*). — «Troacă în care spală haine, săpunesc» (Viciu, *Glosar*, p. 32). — Variantă: *şuvan* (comunicat de d. C. Daicovici, originar din Căvăran, în Bănat).

Baza cuvântului e acelaşi vsl.-bis. чванъ ξέστης sextarius (Miklosich), *čьvanъ*, „cupa, wanne, kufe, vas aquarium ligneum, eine hölzerne wasserkanne“, care se reflectă în pol. *dzban*, rut.

BDD-A14654 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:43

zbanok, sârb. *džban*, ung *csobány*, idem, etc. (cf. Gombocz-Melich, *s. v.*)[1].

Dialectul mr. îl are, de asemenea: *ciuvaniu*, „vas ordinar de pământ, ţucal“ (Dalametra); cf. *ciubana*, „lingură mare de lemn, găvan, polonic“ (*ibid*).

draghicame(a).

Cuvântul corespunde, în Psaltirea Hurmuzaki, lui *paziia*, «topaz» (v. mai jos), din Ps. Şcheiană (ed. Candrea, II, p. 262).

Originea lui a rămas o taină pentru filologii noştri (cf. Pascu, *Istoriea literaturii şi limbii române din secolul XVI*, p. 68), deşi ea e foarte clară: vsl. драги-камзи sau драги-камен, «piatră scumpă» (cf. s.-cr. *dragi-kamen*, *drago-kamenje*, ung. *drágakő*, idem).

Denazalizarea desinenţei, — dacă nu e la mijloc o transcripţie greşită, — se explică, fie printr'o formă *kamenija*, analogă aceleia din care s'a explicat n. topic mr. *Kamja* = *Camia* (v. Weigand, XXI.—XXV. Jahresbericht, p. 64), fie prin alipirea la grupa colectivelor în *-ame* (v. Pascu, *Sufixele româneşti*, p. 13, unde e de adaus, între altele: *văcărămă* şi *porcărămă*, «ocol, loc circular ocolind satul şi lăsat pentru păşunatul vitelor şi pentru porci», din Vâlsan-Giuglea, *Românii din Serbia*, — extras din „Anuarul de Antropogeografie şi Geografie“, II, — p. 21).

Pentru râspândirea lui *Camen(a)* în toponomastica dr., v. Marele Dicţ. Geogr., II, pp. 159—60 şi IV, pp. 693—719 *(Piatra,* cu derivatele).— Nume vechi, de cancelarie slavonă sau ungurească, cum e şi. *Koročjunov kamen* (v. Archiv für sl. Philologie IX, p. 527) sau ung. *Karácson-kő* (V. A.-Ureche, *Codex Bandinus*, p. 60; I. Bogdan, *Doc. lui Ştefan-cel-Mare*, II, 138), sânt copii efemere ale originalului rom. *Piatra-lui-Crăciun*, Piatra-Neamţ de astăzi, iar un „Gura *Cameniţei*“ pentru «Piua-*Petrei*» (nu: *Pietrii*, cum scrie d. N. A. Constantinescu, *Cetatea Giurgiu*, p. 12), dacă identificarea este exactă, a rezultat din confundarea lui *Petrei* gen. de la *Petre* (ca: Duminica *Tomei*, ocaua *Cuzei*, Dealul *Spirei)*, cu *pietrei*, gen. de la *piatra*, deşi, de fapt, sl. *Kamen*, ca n. de pers., traducând pe *Petru*, se întrebuinţează, împreună cu sinon. *Stenco*, din *stana* (ca n. armenesc, la N. Iorga

[1] *Cioiu*, „un mic vas de lemn, ca ½ căpceà, cam 1 dcl. Forma lui e ca un tăierit cu coadă de lemn“ (Viciu, *ibid.*, p. 30), e, evident: *acioiu* = vas de *acioaie* (v Dicţ. Acad., supt acesta din urmă, unde se înregistrează şi variantele: *cioaie*, *cihoaie*).

BDD-A14654 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:43

Stud şi doc., V[1], 74): aceeaşi nesiguranţă transpare din şovăirea între *Chetreni* = *Ietreni* şi *Petr şti*, la Bogdan, *o. c.*, p. 552. — În schimb, un „K trosy" = *Chetrosu* (Pietrosul), sat transnistrian (v. Bogdan, p. 564), nu dă loc la nici o controversă: numele românesc nu s'a substituit acolo niciunui *kamen* rusesc (Asupra toponimicelor derivate din acesta, v. de altfel Miklosich, *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen*, II, no. 195).

Relativ la apelativul vr. *camănă*, „piatră de ceară, lapis, sl. *kamen ot voskŭ*», v., pe lângă Tiktin: N. Iorga, *Negoţul şi meseriile*, p. 228; iar privitor la derivatul *căminel*, „o piatră tăiată în patru dungi, pusă dealungul părelelui, cât ţine vatra focului, ca să nu se aprindă părelele (de lemn)" Viciu, p. 25, cf. şi Codin, *O seamă de cuvinte*, p. 13: cuvântul e, fireşte, altul de cât *cameniţă*, „sobă", pentru care v. Tiktin şi Dicţ. Acad.

ielcheme.

„Pânze la corabie)": Giuglea-Vâlsan, *De la Românii din Serbia*, p. 392 (Glosar; cf. p. 30 („Dascălă Pascălă"):

Pe al ostrov de Marea,
Pe-ale ostrovele,
Fuge, vere, fuge
Mică corabioară,
Cinzăci de *ielcheme*,
Cinzăci de catarge...

E turc. *ïelken*, „voile d'un navire" Kieffer-Bianchi, II, 1279), din *ïel*, „vânt". — analog sinonimului vsl. *vĭtrilo* = germ. *Wetter* (cf. *Witterung* şi ruten. *viter* „vânt"), din care rom. *vetrilă* şi, prin contaminaţie cu *vânt*, *vântrele*.

paziia.

Candrea (Ps. Şcheiană, II, p. 452) glosează: „o piatră preţioasă, topaz(?)", iar Pas u (*Istoriea lit. şi limbii române*, I, p. 91) numără încă un element „obscur".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

E totuşi clar şi sigur, că acest *paziie*[1] nu e decât o corupere din gr. τοπάζιον versiunea slavă corespunzătoare are: Тѵпанаше, analizat în: τὸ πάζιον, de unde pl. regulat: (τὰ) πάζια.

[1] Care, evident, nu are a face cu omonimul serb. *pazija*. alb. *pazi*. ngr παζά, παζιά, „bette, poirée" = turc. *pazy*, „Bete, Beisskohl" (Miklosich, *Die türk. Elem.*, s. v.).

BDD-A14654 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:43

Astfel de interpetări ca articol ale silabei inițiale sânt fenomene cunoscute în toate limbile: arab. *Iskender* în acest chip a rezultat din Ἀλέξανδρος, *Alexander*, înțeles ca: *Al-Iskender* [1]; bizantinul μοῦλτος = lat. *tumultus*, prins ca τὸ μοῦλτος [2]; rom. *buric* = **umburic* (< lat. *umbilicus*), simțit ca *un buric*, sau — ca să adăugim un exemplu nou — *hrisov* = *hrisovul* (gr. Χρυσόβουλλον), în care finalul *-ul* a fost considerat ca articol, și ca atare, omis în forma „nearticulată“[3].

safi.

În expresia: „numai *safi* = absolut numai, numai sadea“ (N. I. Dumitrașcu-Reny, *De pe Borcea*, — texte de literatură populară —, ms.).

E turc.-arab. *safi*, „clear, limpid, free from turbidity; pure, free from admixture, alloy or adulteration, mere“ (Redhouse, p. 1159), — sinonim al turcismelor *sadeà* și *salt* (acesta din urmă și'n Eminescu, *Opere complete*, Iași 1914, p. 601, neînțeles de editori) în dr., iar, în megl., al lui *saldi*, „numai“ (Papahagi, *Megleno-Românii*, II, 113); cf. și mr. *schet*, „simplu, curat, sinon. *sadeie*“ (Dalametra) = ngr. σκέτος, din it. *schietto*, idem (G. Meyer, *Ngr. Stud.*, IV, 82).

sâmbe(a).

Într'o scrisoare românească din Bucovina, adresată la Rădăuți, în 1800, către fiica Vornicului Mihalachi Sturza, Paraschiva, văduva „răpuzatului Banŭ Iamandi“ (N. Iorga, *Boieri și răzeși în Bucovina și Basarabia în cele dintâi decenii după anexare*,

[1] *Schender* (cf. *Scanderbeg*) e și nume topic, în Constanța.

[2] Un caz analog, în ed. de Bonn a Porphyrogenetului (*de adm. imp.*), unde (τὸ) Ταμάταρχα (vsl. *Tmutorokanʒ*, actualul *Taman*) de la p, 101, 7 apare, peste tot, ca: τὰ Μάταρχα (de unde *Matercha*, *Matrica* din hărțile italiene). — Fenomenul invers s'a petrecut în ed. lui Chalcocondylas (Bonn, p. 253), unde τὸ Σιβίνιον (*Sibiiul*) din text a devenit, prin grația traducătorului în latinește: «Tosibinium»! — Același lucru s'a întâmplat cu porecla *Tutufeke* dintr'un cântec popular (Teodorescu, p. 337) = τὸ ντουφέκι sau τοῦ τουφέκι („Pușcă“, „al lui Pnșcă“); ori *Tufecei?* — In *filaliu*, „țesătură foarte fină“ = turc. *filali*, idem, din *Tafilalet*, numele orașului marocan unde se fabrică (cf. Șăineanu, *Infl. or.*, II[1], 171). avem o paralelă instructivă și din alt punct de vedere: în cântecul popular, acest cuvânt apare ca *filalea*, pe care cutare culegător îl înțelege, — ca și poporul — în legătură cu *lalea(ua)*, ca „o plantă“ (v. Păsculescu, p. 339). —

[3] Poate și *șocodom*, „bâlciu“ (Iorga, *Ist. Rom. Ard.*, I, 303) = *șocodolom* (ung. *sokodalom*); **șocodomol*, interpretat ca *șocodom-ul*.

BDD-A14654 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:43

p. 54), Armeanul Axăntii Şimonovičŭ din Lănţeşti cere „o mărturie întărită prinŭ Aghenţia Austrii, o mărturie prinŭ care să fie lucru doveditŭ cumŭ că cocoana *sămtulŭ simbe* (*sic*) estă soţul a răpuzatului Toma Iamandi, cum şi coconaşii toţ trii din trupulŭ ai cuconului şi ai cocoani ...“

Enigmatica expresie *sămtulŭ simbe* e atestată în Lex. Bud., p. 643, precum urmează:

„*Simbe*, сѫмвѣ, formula adfirmandi: certe, procerto, indubie: igazán, kétség kivül, bizonyosan: sicher, gewiss, zuverlässig. *Nota*: Aquéstă formulă a întăririi se intrebuinţează în graiul de comun şi. întru aquesta typu: *simbénu*, séu *sântulu simbeanu*“.

Şi mai bogate lămuriri se dau la Frâncu-Candrea (*Moţii*, p. 114):

„Între probele cu jurământ, pe la poalele munţilor şi pe Crişul-Alb, cea mai de căpetenie eră formula sacramentală care în totdeauna se începeà astfel: *Sâmbea lui Sâmbe; Sânt Sâmbea: Sânt Sâmbeni; Sânt Sâmbenii.* La un asemenea jurământ am asistat în persoană la 1857 în comuna Benic. În vorbire de asemenea se aude foarte des acel jurământ, având aceiaşi putere afirmativă, ca şi *de bună-seamă, crede-mă, zo, zic zo şi lui dumnezo*“.

Ca *Sâmbea*, ori *Sâmbea lui Sâmbeanu*, „formă de confirmare, de jurământ“, locuţiunea e consemnată şi în Chestionariul lui N. Densuşianu din „Revista critică-literară“, III, 209.

Aron Densuşianu (*Cercetări literare*, p. 104) descoperise în această formulă pe străvechiul *Semo Sancus*, şi însuşi Meyer-Lübke vedeà în *Sîmbea* un reflex al ml. (byz.) *Sibylla* (Convorbiri Literare, 1912, p. 7 sq.)[1].

În realitate, *sâmbe(a)* e ung. *szembe* „in's Gesicht, gegenüber“, iar *sămtulu simbe* = ung. *szemtől szembe* „Gesicht an Gesicht, vis-à-vis, faţă'n faţă“ (cf. ung. *szembeállit* „konfrontieren“, ca şi vr. *a face rubar*, din turc. *ru-ba-ru*, „faţă 'n faţă“, mr. *αγνάντια, carşi*). Celelalte formaţiuni sânt, evident, creaţiuni ale etimologiei populare, sau personificări ale spiritului popular, care a văzut în *Sâmbe(a)* o fiinţă mitologică, iar în *sâmtul* un *Sântul*, „Sfântul“.

[1] Cf. totuşi: „nouă sfinte *Sâmbe* albe“ (Rev. cr.-lit., III, 207). — Despre identificarea sl. *Samovila* cu *Sembilja*, sora lui Solomon, iar a acesteia cu *Sibylla*, datorită lui Wesselofsky, v. cele spuse în „Anuarul Inst. de Ist. Naţ. din Cluj“, I, p. 407, cum şi Şăineanu, *Studii folklorice*, p. 143 sqq.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14654 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:43

tăfaragă.

„Brânză de vacă“ (v. Viciu, *Glosar*, p. 82, unde se expune şi modul de fabricaţie prin încălzire şi răcire succesivă şi strecurare).

Cea mai veche atestare a cuvântului e, pe cât ştim, la Anonimul Bănăţean: *teferagă*, „caseus vaccinus“ (ed. Creţu, în Rev. „Tinerimea Română“, n. s., I [1898], p. 373).

Etimologia, pe care Pascu (*Sufixele*, p. 205) crede a o fi găsit în *teafăr*[1], e sl. *tvarogъ*, „formaggio“ (*Archiv für sl. Philologie*, 36, p. 586), [1915], propriu-zis: adjectivul substantivat *tvarogъ*, „res formam habens“, din *tvarъ*, „opus, Schöpfung“ (*Wörter und Sachen*, I [1909], pp. 97—9; cf. *Revue des Etudes slaves*, II [1922], p. 24), — ca însuşi lat.-pop. *formaticus*, din *forma*, sau ngr.-dial. μανοῦρα, „Art kleiner, runder Käse“, lit.: „format cu mâna“ (K. Dietrich, *Byz. Zeitschrift*, X, 594), ori rus. *paner* „Käse“, lit.: *paner* „Korb“ (Vasmer), sau încă sp. *manteca*, port. *manteiga* „unt“, din lat. *mantica* „Mantelsack“, — slov. *twaroh* „caseus mollis, Quarg, Quarkkäse“ (Bernolak, p. 3370).

Tăfăroagă, „moale de tot“, în jud. Dâmboviţa (Rev. critică-literară, IV, 86), e, vădit, acelaşi cuvânt.

tapinòs.

În balada „Golea“ din colecţia G. Dem. Teodorescu, p. 586:

Stan al Bratei, d'auzià,
Tapinos îi mulţămià
Şi din gură-i răspundeà, etc.

Înţelesul e, evident, acela de „humblement, modestement“ al ngr. ταπεινῶς.

Varianta *dalbinòs*, atestată cu acelaşi sens aiurea, e un produs de etimologie populară cu *d'al-binele*.

În versurile:

Câte vorbise mă-sa,
Câte *sporise* ceata
. . . . . .
Ca să-l avem *harabaciu*,
Bun la minte şi dibaciu —

[1] Tot în *teafăr* speră d-sa să găsească explicaţia lui *teferiş*, „loc neted“ din «Jocurile de copii» ale răp. Pamfile (ibid., p. 354), de fapt = turc. *teferrüğ*, „promenade pour se divertir, voyage d'agrément“, sârb. *teferić*, „Landhaus, Landpartie“

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14654 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:43

vem (*ibidem*) alte două exemple de etimologie populară: *sporise* = *zburise*, „vorbise“ (cf. *sporovăiesc*), şi *harabaciu* = *harambaş*, „vătaf de voinici“ (p. 588, cf. p. 627: „Aram, başi de voinici“), acomodat, pentru rimă, cu *dibaciu*.

vèrghie.

„Bir“ (Giuglea-Vâlsan, *De la Românii din Serbia*, p. 399):

Nu ie Stoian — *crez* — aicea,
Şi ie Stoian dus pe Craina,
Să-mi astrângă *vèrghiĭa*,
Verghiia rămăşiţa,
Ce-a rămas pi la Răià... (p. 42).

E sârb. *vergi*, *verdjija* = turc. *vergi* „Steuer“ (cf. Miklosich, *Die türk. Elem. in den südost-und osteu ropäischen Sprachen*, I², p. 65).

O deosebită atenţie se cuvine însă şi lui *crez*, — atestat cu acest înţeles adverbial „oare nu, au doară, doară“, încă în apocrifele contemporane cu primele texte religioase româneşti: „*credzŭ* iubire-ş eu să fiţi toţi ai miei. au doară...“ (N. Drăganu, *Codicele Todorescu şi cod. Marţian*, p. 228), în «Alexandria», din „Cod. Negoeanus“ (v. Cartojan, *Alexandria în literatura românească*, Bucureşti 1922, p. 83): „*Crez* mult războiu făcut-am“ (cf. ibid., pp. 98, 107), la Ureche (ed. Giurescu, pp. 210, 265) şi Miron Costin (*De neamul Moldovenilor*, ed. Giurescu, p. 4): „*Crez* din Scripturi ştim şi din Scripturi avem şi sfânta credinţa noastră creştinească şi mântuirea noastră cu pogorîrea Fiului lui Dumnezeu, şi împeliţarea Cuvântului cel mai nainte de veci în firea omenească (den afară de păcat)?“ — Alte exemple de *crez*, în aceeaşi colecţie de poezii populare:

„Potera Banului Şi cu-a Măgureanului Şi cu-a Mehedinţului, *Crez*, cânii pământului“ (p. 28), „Şalu lui şi capu lui, *Crez*, cât roata carului“ (p. 30), „Că mă chiamă, *crez*, Begu“ (p. 44), „Mai bine eu, *crez*, pe-a ta“ (pp. 45, 47), „Ce eşti trist şi ofelit, *crez*, cu faţa la pământ“ (p. 156), „Pe tot răzorelu, *crez*, şi gutuelu“ (p. 165), „Da tu mie să-mi aduci, *crez*, Craiova şi Moldova“ (p. 188), — mai toate cazurile, însă, pasibile şi de altă interpretare (cf. turcismul *chez* = baş, chiar, sau *crez* = cred, socot; v. de altfel Glosarul, p. 390: „*crezi*, zău, vezi-bine, crede-mă“). — Din col. Tocilescu, I, p. 183: „Capu' lu' Corbea că-l luă, *Crez* în bute mi-l strângeà“.

V. Bogrea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14654 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:43)